

для обласканих осіб компартійного, державного та військово-промислового гатунку на схилі літ. А власне російським він ніколи не був і не буде.

На нашу думку, книга є науково-популярним, добре ілюстрованим виданням, розрахованим на широке коло читачів. Про її наукову цінність, нові історичні, етнологічні чи цивіліологічні знання говорити не доводиться.

Історична пам'ять російсько-радянського зразка серед кримської людності лишається поширеним явищем, важливим чинником усіх соціальних процесів, що там відбуваються. Саме на історичну пам'ять може впливати ця праця. Зважаючи на захоплення Криму Росією, висвітлена у книзі тема стала ще актуальнішою. Добре було б поширити її російський варіант серед етнічних росіян Криму. Читач книги дізнається про певні фрагменти чи періоди історичного процесу на Кримському півострові, переважно про етнокультурні та етнополітичні його сторони. Авторська інтерпретація історії Криму не радянського і не сучасного російського зразка. Сучасні проблеми етнічних українців Криму лишилися поза увагою автора, історії українського етносу, одного з трьох визначальних етнокультурних та етнополітичних

складників Криму, приділено надто мало уваги.

Не можемо не зазначити негативної оцінки автора етнічної політики незалежної України в Криму: «Однак ні влада автономної республіки, ні центральне керівництво в Києві – хоч і з різних причин – не доклали достатніх зусиль для реалізації культурних прагнень кримських татар (утім, як і українців Криму)» (с. 152).

Виникає природне запитання: що ж робила сама влада автономного Криму для задоволення етнокультурних потреб кримських татар, етнічних українців, білорусів, греків, вірмен, циган та інших незросійщених мешканців Криму? Відповідь очевидна: нічого! Власне кажучи, робила все, щоб витруїти з Криму сам дух татарства і українства. І це, як вони гадали, їм вдалося. Насправді «русский мир» (рос.) Криму виявився настільки жалюгідним та нікчемним, що він не знає, як жити і діяти. І від того лютує...

Валентин КРИСАЧЕНКО

доктор філософських наук,
професор, завідувач відділу
геополітики та глобалістики НДІУ

Олег ЧИРКОВ

науковий співробітник відділу
української етнології НДІУ

ДОБРИЙ ПЛІД УКРАЇНСЬКО-ХОРВАТСЬКОЇ СПІВПРАЦІ

(Про вихід у світ книги хорватською мовою «Ukrajinski Karpati:

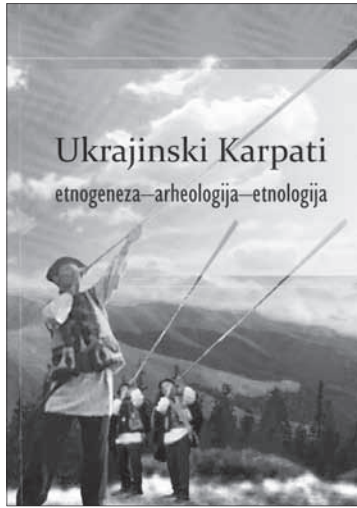
etnogeneza – arheologija – etnologija: Zbornik radova (prijevod s ukrajinskoga)»)

Процес наукового пізнання етнічної генези, етнічної та політичної історії українців в умовах іноземного панування був ускладнений. Знання

про формування та історичний поступ українства науковці підлаштовували до потреб окупанта. Гуманітарна наука і освіта в «Союзе нерушимом республік

свободных» (рос.) мала працювати на довічне панування Москви в Україні. Людям змалку втовкмачували у голови, що середньовічна Русь є «спільною колицкою» трьох «братніх народів», що нібито була тоді «єдина дренерусская народность» (рос.), що після т. зв. «возз'єднання» 1654 р. Україна і Росія «навіки разом», що прогресивний процес «зближення націй» неминуче призведе до «злиття і зникнення націй». Москва прагнула мовного, культурного, етнічного російщення українців і Української РСР, формувала т. зв. «єдиний советский народ» (рос.).

Та наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр., в умовах розпаду світової соціалістичної системи, оновлюване українське суспільство потребувало правдивих, надійно обґрунтованих етнологічних знань про українців, кримських татар та сусідні народи. За рішенням Президії АН України 1991 р. Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського АН УРСР було реорганізовано в Інститут народознавства АН України (директор проф. С. П. Павлюк). Колектив Інституту в умовах відсутності певного партійного диктату досліджує традиційну і сучасну культуру українців, історію українського фольклору та українського професійного мистецтва, теорію та історію народного ужиткового і сакрального мистецтва українців, теорію української етнології, мовленнєву ситуацію в українських містах, етнокультурні процеси в українському порубіжжі,

українську трудову міграцію тощо¹.

Серед найбільш значущих видань Інституту, на нашу думку, 2 томи колективної праці «Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат»². У них представлено результати першої ґрунтовної спроби наукового осягнення етнокультурного розвитку людності української частини Карпат упродовж кількох

останніх тисяч років. Саме ця праця стала основою змісту виданого нещодавно хорватською мовою у Загребі збірника «Українські Карпати: етногенеза – археологія – етнологія»³.

Видання є результатом співпраці філософського факультету Загребського університету з Інститутом народознавства та Львівським національним університетом ім. Івана Франка. Збірник зроблено на виконання дослідження українсько-хорватських зв'язків, зокрема процесів етнічної генези. Уклали його Є. Пащенко та М. Киричич. Автори перекладених праць є знайомими в Україні науковцями і викладачами. Рецензували книгу М. Юркович, К. Филипец,

¹ <http://ethnology.lviv.ua>

² Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат: у 4-х т. / НАНУ. Ін-т народознавства; голов. ред. та керівник проекту проф. С. Павлюк. – Т. 1: Археологія та антропологія. – Львів, 1999. – 603 с., [+5 с. не нумер.]; Т. 2: Етнологія та мистецтвознавство. – Львів, 2006. – 816 с.: іл.

³ Ukrajinski Karpati: etnogeneza – arheologija – etnologija: Zbornik radova (prijevod s ukrajinskoga) / Hrvatsko-ukrajinsko društvo. Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Priredio Jevgenij Paščenko. – Zagreb, 2014. – 558 s. (Knjižnica «Ukrainiana croatica». Kn. 11)

Г.П. Шантек. Редагування і корекцію виконала В. Радакович-Вінчерутті.

Переклад зробили філологи-україністи, що навчалися на кафедрі української мови і літератури філософського факультету Загребського університету: Н. Котник Маркович, І. Пухарич, Й. Ралашич, А. Секереш Рукавина, Н. Шимичич, М. Видич, а також студентка дипломного курсу перекладацько-культурологічного напрямку І. Ханжек.

Структурно збірник «Українські Карпати» починається передмовою Є. Пащенко, потім міститься основна частина (її становлять 15 праць), список авторів, рецензентів та перекладачів, список перекладених праць, резюме хорватською, англійською та українською мовами. На останніх сторінках перелічено книги, що вийшли друком у серії «Ukrainiana croatica» упродовж 2008–2013 рр. Завдяки діяльності Асоціації хорватських українців почався лік другого десятка видань цієї серії про давніх слов'ян, українство та українсько-хорватські зв'язки. Переважають у серії літературознавчі та історичні праці. Серед них є дві, що висвітлюють теми, пов'язані з відображеними у збірнику «Українські Карпати», а саме: книга Є. Пащенко «Від Києва до Поліца. Шляхом прадавніх міграцій»⁴, збірник праць, перекладених з української мови, «Закарпатська Україна: історія – традиція – ідентичність»⁵. У

⁴ Paščenko J. Od Kijeva do Poljica. Tragom prastarih migracija / Paščenko J. – Zagreb: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, Udruga hrvatskih ukrajinsta, 2010. – 104 s.

⁵ Zakarpats'ka Ukrajin: povijest – tradicija – identitet. Zbornik radova (prijevod s ukrajinskoga) / Hrvatsko-ukrajinsko društvo. Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. – Zagreb, 2013. – 420 s.: ilustr. (Knjižnica «Ukrainiana croatica». Kn. 10). – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9212/file.pdf>

збірнику «Українська Галичина», підготовка якого триває, сподіваємось, також будуть певні тематичні «перегуки» зі змістом збірника «Українські Карпати».

Основна частина збірника сформована переважно з частини розділів двох томів праці «Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат». З першого тому до збірника вміщено 5 його розділів, а саме:

1. «Передмова» С. Павлюка, що у хорватському збірнику має назву «Uvod u etnogenezu i etničku povijest stanovništva Ukrajinskih Karata»;

2. «Східнокарпатський регіон у V–VII ст. н.е.» В. Барана – «Istočnokarpataska regija od 5. do 7. stoljeća»;

3. «Східні Карпати у VIII–IX ст.» О. Приходнюка – «Istočni Karpati u 8. i 9. stoljeću»;

4. «Антропологічний склад українців Східних Карпат» С. Сегеди – «Antropološki sastav Ukrajinaca Istočnih Karata»;

5. «Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Висновки» Д. Козака – «Etnogeneza i etnička povijest stanovništva Ukrajinskih Karata. Zaključci».

З другого тому до книги вміщено 6 його розділів, зокрема:

1. «Аграрні традиції» С. Павлюка, що у хорватському збірнику має назву «Agrarne tradicije»;

2. «Етнічні традиції у скотарстві» М. Тиводара – «Etničke tradicije u stočarstvu»;

3. «Традиційна архітектура» Р. Силецького – «Tradicijsko graditeljstvo»;

4. «Формування гірських поселень» П. Федака – «Formiranje gorskih naselja»;

5. «Аграрна верства архаїчної обрядовості Карпатського ареалу»

(причини до реконструкції етногенетичних процесів)»⁶ Р. Кіся та М. Маєрчик – «Agrarni sloj arhaične ritualnosti karpatskog areala»;

6. «Календарна обрядовість як етногенетичне джерело» К. Кутельмаха – «Kalendarska ritualnost kao etnogenetski izvor».

Невелику довідкову статтю «Карпати Українські» перекладено з «Енциклопедії історії України» (Т. 4. – 2007, автори: Д. Вортман та О. Косміна)⁷ – «Ukrajinski Karpati».

Рукописи ще трьох праць підготовлено спеціально до збірника:

1. «До питання про початковий етап слов'янських міграцій верхів'ями Західного Бугу, верхнім та середнім Подністров'ям» А. Филипчука – «O pitanju početne etape slavenskih migracija gornjim tokom Zapadnog Buga te gornjim i Srednjim Podnistrov'jem»;

2. «Соціально-економічний розвиток населення українського Прикарпаття наприкінці I тис. н.е.» М. Филипчука – «Socialno-ekonomiski razvoj stanovništva ukrajinskoga Prykarpattja potkraj 1. tisućljeća n.e.»;

3. «Chrouati et altera Chrowati...», тобто «Хорвати і другі Хорвати» Л. Войтовича. Працю названо за фрагментом Празького привілею 1086 р., запозиченим з джерел, що сягають часів Велико-моравської держави кінця IX ст.

Історія усіх слов'янських народів пов'язана з українським тереном, українською етнічною популяцією, українською культурою тощо. Формування сучасних слов'янських народів

⁶ Назву цієї праці не зазначено у списку перекладених праць хорватського видання (див. с. 556).

⁷ У списку перекладених праць «Енциклопедія історії України» помилково названа «Енциклопедією України» (див. с. 555).

починається з розселення слов'янської людності з північно-західної половини сучасної української національної території на великі європейські обшири, де природне середовище і соціальне сусідство відрізнялися. Хорвати Східнокарпатського регіону згадуються у зарубіжних писемних джерелах і в «Літописі Руському». Коріння сучасного хорватського народу природно шукати у племінних, згодом етнотериторіальних та політичних утвореннях давньої слов'янської людності на теренах Карпатського регіону України до часу переселення суттєвої її частини на південь. Імовірно, масове переселення літописних хорватів спричинила аварська експансія у Європу і розселення їх на середньому Дунаї. Територією формування давньої хорватської спільноти обґрунтовано вважають Прикарпаття (втім є дослідники, що припускають інші ареали). Отже, збірник українознавчих праць про етнічну генезу та етнічну історію людності Українських Карпат є водночас хорватознавчою працею. Зазначимо, що формування й історія хорватів у зв'язку з історією України розглядаються і в інших сучасних працях, створених у співпраці України і Хорватії⁸.

⁸ Див., наприклад: Evgen Paščenko. Etnogeneza i mitologija Hrvata u kontekstu Ukrajine. – Zagreb: Meditor, 1999. – 330 s. (Biblioteka Svjedočanstva, knj. 7). [Етнічна генеза та міфологія хорватів у контексті України];

Етногенеза хорватів і Україна: матеріали Міжнар. наук. конф., 11–12 трав. 2011 р., Дрогобич – Трускавець = Etnogeneza hrvata i Ukrajine: zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog, 11.–12. svibnja 2011, Drogobyč – Truskavec / ВГО «Бойків. етнол. т-во» (Україна), Загреб. ун-т, каф. укр. мови і літ., від. етнології і культур. антропології (Хорватія). – Дрогобич: Коло, 2013. – 351, [8] с.: іл.; Пащенко Є. Проблеми і завдання порівняльного вивчення етногенезу хорватів в українському контексті // Народнознавчі зошити. – 2014. – № 3 (117). – С. 545–560.

Окрім спільних коренів, є й інші обставини, що спонукають хорватів цікавитися Україною, а українців – Хорватією. В історичному поступі українців і хорватів важливу роль відіграла і відіграє наявність потужного спорідненого сусіда (який, щонайменше, претендує на регіональне лідерство, а часом прагне підкорити, панувати на землях своїх сусідів), а також недавнє соціалістичне минуле обох народів. Хорватське і українське суспільства були частинами імперій (частина України перебувала в одній імперії з Хорватією), донедавна були частинами багатонаціональних соціалістичних держав, де мали надто обмежений вплив на їхній політичний провід. Через це можна віднайти чимало паралелей між явищами хорватської й української минувшини та проблемами сучасного розвитку. Існує низка праць хорватською, де висвітлюються українсько-російські відносини, проблеми трансформації українського суспільства тощо⁹.

⁹ Серед них див.: Kuko S. *Ukrajina između europskog integriranja, atlantizma i Rusije* / Kuko Siniša. Mentor Branko Caratan. – Zagreb: Kuko Siniša. – 2012. – 362 s. Doktorska disertacija;
Minakov M. *Labirinti priznanja: – dvadesetogodišnji simbolični razvod Rusije i Ukrajine // Političke analize*. – 2011. – Godište II, broj 7. – S. 9–13. – Режим доступу: http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/1225/4/Minakov_Labirinti%20priznanja.pdf;
Genocidni zločin totalitarnog režima u Ukrajini. 1932–1933. Gladomor. Priredio J. Paščenko. – Zagreb: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, Udruga hrvatskih ukrajinista. – 2008. – 324 s.;
Paščenko J. *Zabrane ukrajinstva // Вісник української громади в Хорватії = Vjesnik української громади в Хорватії ukrajinske zajednice u Hrvatskoj*. – Вуковар, 2011. – №13. – S. 26–27.

Певні фрагменти праць, уміщених до збірника, складні для сприйняття навіть підготовленим українським читачем. Природно, що для хорватського читача зрозуміти написане у книзі набагато складніше. Передмова чимало пояснює читачеві, але її недостатньо. Допомогти осягнути представлені у збірнику знання могли б коментарі, зроблені спеціально з цією метою. Проте вони у книзі відсутні.

Збірник є добрим плодом українсько-хорватської співпраці, сучасної хорватської україністики. Діяльність кафедри української мови і літератури філософського факультету Загребського університету, зокрема її керівника Євгена Пащенко, заповнює певні прогалини у хорватському інформаційному полі про Україну та українців. На прикладі збірника «Українські Карпати» бачимо, що це заповнення не обмежується філологічними знаннями, що українознавчі знання хорватською мовою про людність української частини Карпатського регіону Європи суттєво поповнилися історичним, археологічним, антропологічним, етнологічним, культурологічним та іншим змістом. Бажаємо послідовникам славнозвісного А. Харамбашича успіху у розбудові хорватсько-українських зв'язків на ниві українознавства.

Олег ЧИРКОВ

науковий співробітник відділу української етнології НДІУ